

ЕКОНОМІКА. ЕКОНОМІКА ТА ЕКОЛОГІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

УДК 332.2:333.3

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2022.03.06>

КРИТЕРІЇ ЗДІЙСНЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ ЗАХОДІВ ЗАПРОПОНОВАНИХ У ДОКУМЕНТАЦІЇ ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

О.С. ДОРОШ,

доктор економічних наук, професор

e-mail: dorosh_o@nubip.edu.ua

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Р.Ю. ДЕРКУЛЬСЬКИЙ,

кандидат економічних наук

E-mail: romderk@ukr.net

Інститут землекористування Національної академії аграрних наук

України

А.Й. ДОРОШ,

PhD з економіки

E-mail: doroshandriy1@gmail.com

Інститут землекористування Національної академії аграрних наук

України

Анотація. У статті підкреслюється, що згідно з положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відбувається поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища, позаяк Україна зобов'язалась імплементувати положення Директиви 2001/42/ЄС Європейського парламенту та Ради від 27.06.2001 про оцінку впливу на стан довкілля окремих проектів та програм.

Акцентовано увагу, що визначення критеріїв оцінювання наслідків імплементації планувальних рішень документації із землеустрою для довкілля, враховуючи в тому числі можливий негативний вплив на здоров'я людей, у процесі стратегічної екологічної оцінки має враховувати призначення землеустрою в частині охорони земель, створення екологічно сталих агроландшафтів, прогнозування, планування і організацію раціонального використання та охорони земель на відповідних рівнях землеустрою, розроблення і здійснення системи заходів із землеустрою для збереження природних ландшафтів, відновлення та

підвищення родючості ґрунтів, рекультивації порушених земель і землювання малопродуктивних угідь, захисту земель від ерозії, підтоплення, висушення, зсувів, вторинного засолення, закислення, заболочення, ущільнення, забруднення промисловими відходами та хімічними речовинами тощо, консервації деградованих і малопродуктивних земель, запобігання іншим негативним явищам.

Запропоновано авторський варіант критеріїв здійснення стратегічної екологічної оцінки заходів запропонованих у схемах землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, територій територіальних громад, а також комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад, генеральних планів населених пунктів, детальних планів територій, які є одночасно документацією із землеустрою та містобудівною документацією. Наведені критерії враховують особливості розроблення документації із землеустрою, якою регулюється використання та охорона земель державної, комунальної та приватної власності, а також обстеження і розвідування земель.

Ключові слова: стратегічна екологічна оцінка, землеустрій, критерії, документація із землеустрою.

Постановка проблеми

У статті 363 Угоди про асоціацію укладеною між українською державою, з одного боку, та Європейським Союзом і Європейським Співтовариством з атомної енергії, які представляють своїх держав – членів, з іншого боку (надалі – Угода про асоціацію) зазначено, що відповідно до Додатка XXX до цієї Угоди про асоціацію здійснюється наближення законодавства України у сфері охорони навколишнього природного середовища до права та політики ЄС, згідно із зазначеним Додатком Україна зобов'язалась імплементувати положення Директиви 2001/42/ЄС. Положення директиви впроваджувалися з прийняттям 20.03.2018 р. Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Запровадження засад системи екологічної оцінки, які б встановлювали загальні принципи системи екологічної оцінки і залишали б державам-членам право врегулювати подробиці процедури її впровадження,

враховуючи принцип субсидіарності, передбачений пунктом 8 преамбули Директиви 2001/42/ЄС. Водночас, згідно з пунктом 6 преамбули Директиви 2001/42/ЄС різні системи екологічної оцінки, що функціонують у державах-членах, повинні містити низку спільних процесуальних вимог, необхідних для досягнення високого ступеню охорони довкілля [1].

Згідно із Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» метою стратегічної екологічної оцінки є сприяння сталому розвитку за рахунок забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності людей та охорони їхнього здоров'я, інтеграцію екологічних вимог у процес розроблення, затвердження та імплементції документів державного планування (в тому числі заходів запропонованих документацією із землеустрою) [2]. Закон фактично імплементує положення Директиви 2001/42/ЄС про що вже йшлося раніше.

Відповідно постає необхідність у напрацюванні критеріїв за якими

здійснюється стратегічна екологічна оцінка заходів запропонованих у документації із землеустрою, з одночасним врахуванням призначення землеустрою, особливостей розроблення документації із землеустрою та положень Директиви 2001/42/ЄС.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій.

Питанням дослідження особливостей розвитку та формування стратегічної екологічної оцінки як необхідного інструменту управління екологічною політикою, методичні рекомендації для проведення стратегічної екологічної оцінки присвячені праці Г. Марушевського, В. Потапенко, О. Мелень-Забрамної [3, 4]. Напрацювання з правових засад ведення стратегічної екологічної оцінки належать Д. Палехову [5].

Беручи до уваги важливість стратегічної екологічної оцінки О. Ігнатенко, В. Потапенко, О. Рябуха, В. Федорчак у своїх працях зосереджували увагу на її розгляді в ув'язці з документами державного планування [4, 6].

Серед учених, в наукових публікаціях яких висвітлюються питання пов'язані зі стратегічною екологічною оцінкою, зокрема, процедурою її впровадження у сфері землеустрою на основі інтеграційних моделей потрібно відзначити О. Дорош, А. Дороша, Р. Деркульського, Б. Аврамчука [7].

Мета дослідження – запропонувати критерії здійснення стратегічної екологічної оцінки заходів запропонованих у документації із землеустрою, з одночасним врахуванням призначення землеустрою, особливостей розроблення документації із землеустрою та положень Директиви 2001/42/ЄС.

Матеріали і методи наукового дослідження.

Дослідження проводились із використанням різних методів наукового пізнання, як: наукового аналізу, монографічного аналізу, узагальнення, абстрактно-логічний. Метод наукового аналізу застосовано при вивченні загальнотеоретичних і методологічних основ здійснення стратегічної екологічної оцінки як складової документації із землеустрою. При опрацюванні наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних учених з питань стратегічної екологічної оцінки в різних галузях застосовано метод монографічного аналізу. Скориставшись методом узагальнення запропоновано ряд можливих до розгляду і впровадження критеріїв здійснення стратегічної екологічної оцінки заходів запропонованих у документації із землеустрою. Абстрактно-логічний метод застосовано при узагальненні й формуванні висновків.

Результати дослідження та обговорення.

У ході здійснення стратегічної екологічної оцінки заходів запропонованих у документації із землеустрою має бути сформована певна просторова «матриця» району, територіальної громади, населеного пункту чи землекористувань для подальшої оцінки потенційних впливів.

При визначенні критеріїв оцінювання наслідків виконання документації із землеустрою для довкілля, у тому числі для здоров'я людей, у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки пріоритетом є отримання відповідей на питання:

1. Якими є основні характеристики довкілля зараз?

Рис. 1. Основні компоненти навколишнього середовища, за якими здійснюється SEO заходів запроєктованих документацією із землеустрою

2. Які зони «матриці» і чому є найбільш вразливими для негативних впливів (і можливо вже зазнають деградації)?

3. Які зони є найбільш цінними і для якого виду діяльності?

Оцінка стану навколишнього природного середовища є важливим етапом розроблення звіту про стратегічну екологічну оцінку. Для району, території територіальної громади, населеного пункту чи землекористувань це є своєрідною ревізією умов та ресурсів, виявленням принципових відмінностей територіальних виділів за низкою характеристик, що згодом дозволяють перевірити доцільність та обґрунтованість планувальних рішень. При оцінюванні, крім кількісних показників, успішно використовуються якісні параметри, експертні висновки. В процесі оцінювання проектних рішень документації із землеустрою, відповідно до низки методик, можуть бути використані **категорії ваги компонента та чутливості компонента**.

Вага (природного компонента): в ландшафтному плануванні – важливість, значимість природного компонента чи ландшафту на певній території для виконання певної функції чи досягнення певної цілі, передба-

ченої ландшафтним планом. Як правило, оцінюється за триступеневою шкалою: високе значення, середнє значення або низьке значення. Кожен природний компонент на певній території може мати різне значення для виконання різних функцій.

Чутливість (природного компонента, ландшафту) – здатність природного компонента чи ландшафту реагувати на зміну факторів середовища і міра цієї реакції. Як правило, оцінюється за триступеневою шкалою: висока чутливість, середня чутливість або низька чутливість. Критерії оцінювання чутливості вибираються залежно від пріоритетної цільової функції використання. Наприклад, чутливість біотопів визначається за можливими наслідками таких впливів як пожежі, вирубування, випасання тощо. Основні компоненти навколишнього природного середовища, за якими здійснюється SEO заходів запроєктованих документацією із землеустрою наведені на рисунку 1.

Ґрунти. Інформація про ґрунти поширені на території району, територіальної громади, населеного пункту чи землекористувань. Основою оцінювання ґрунтів у рамках стратегічної екологічної оцінки є інформація про струк-

туру ґрунтового покриву (просторовий розподіл типів і видів ґрунтів), фізико-хімічні властивості ґрунтів, дані про вміст забруднюючих речовин.

Значення ґрунтів за родючістю. За чинним Земельним кодексом України «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави». Кодексом визначена й пріоритетність земель сільськогосподарського призначення [8]. В цьому контексті при розробленні та обґрунтуванні планувальних рішень на рівні районів, територіальних громад, населених пунктів та землекористувань має надаватись прерогатива оцінюванню ґрунтів за ступенем їхньої природної родючості. Для визначення категорій значення прийнятними є пов'язані між собою методики бонітування ґрунтів і агроекологічної оцінки ґрунтів. Бал бонітету визначається за показниками запасів гумусу, продуктивної вологи, вмісту поживних речовин (фосфор, азот, калій) [9]. Конфігурація ареалів із різним значенням ґрунтів за родючістю впливатиме на прийняття рішень про впровадження різних природоохоронних заходів. Оцінка ґрунтів за придатністю до землеробства може набувати наступних значень: висока – добре забезпечені поживними речовинами, оптимальні реакція рН ґрунтового розчину, сприятливі для рослинництва водно-повітряний і тепловий режими, середня – достатня забезпеченість елементами живлення й продуктивною вологою; головний чинник зниження якості – змитість гумусних горизонтів, низьке – низька забезпеченість елементами живлення, незадовільні реакція рН ґрунтового розчину, водно-повітряний і тепловий режим. Дуже виражені негативні властивості ґрунтів. Високий ступінь змитості верхніх горизонтів

ґрунтів, непридатні для землеробства ґрунти – слабозакріплені піски, виходи порід, болотні та торфові перезволожені ґрунти.

Особливо цінні ґрунти. На основі карти ґрунтів і номенклатурного списку їх агровиробничих груп, поширених на території району, територіальної громади, населеного пункту, землекористувань слід визначити особливо цінні ґрунти відповідно до наказу Держкомзему України від 06.10.2003 № 245 «Про затвердження переліку особливо цінних груп ґрунтів» [10] та за іншими критеріями, які визначені статтею 150 Земельного кодексу України [8].

Чутливість до забруднення хімічними елементами (важкими металами та пестицидами) – один із чинників, що безпосередньо визначає умови життєдіяльності як людини, так і рослинного й тваринного світу. Критерієм чутливості ґрунтів до хімічного забруднення є не так схильність до накопичення забруднювачів, як умови і форми їх знаходження, здатність до міграції. Фактично мова йде про можливість утримання хімічних елементів у нерухомій (недоступній для рослин) формі, інтенсивності міграції в системі ґрунт-рослини, самоочищення, буферність ґрунтів, захищеність ґрунтових вод від забруднення. Оцінювання ґрунтується на аналізі геохімічних параметрів (вміст гумусу, ємність катіонного обміну, гранулометричний склад, рН), що характеризують умови міграції хімічних елементів [11].

Водна і вітрова ерозія. Виявлення ареалів із високою чутливістю до впливу водної і вітрової ерозії є важливим заходом для запобігання деградації земель і планування їх подальшого використання [12]. Звідси першочерговими заходами з охорони земель пропонуються:

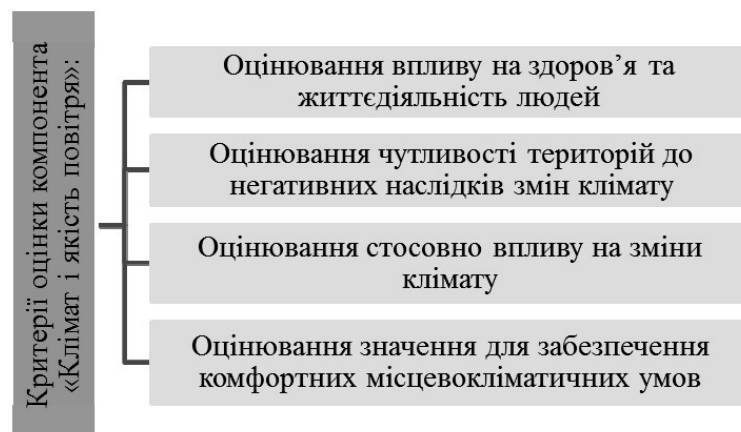

Рис. 2. Критерії оцінки компонента «Клімат і якість повітря».

- визначення обсягу робіт із захисту ґрунтів від водної та вітрової ерозії, та з рекультивації порушених земель;

- виявлення джерел забруднення земель промисловими (індустріальними) відходами і надання пропозицій щодо заходів із запобігання негативним наслідкам цього забруднення;

- надання пропозицій із поліпшення ландшафту в контексті визначення існуючої та потенційно ймовірної ерозійної небезпеки [13].

Клімат і якість повітря. У ході стратегічного екологічного оцінювання компонента «Клімат і якість повітря», виділяються певні критерії оцінювання (рис. 2).

При оцінюванні впливу на здоров'я та життєдіяльність людей передусім розглядається вплив на якість повітря та на мікрокліматичні характеристики, які визначають комфортність життєдіяльності людей (наприклад, максимальна температура повітря літом). Оцінювання чутливості територій до негативних наслідків змін клімату доцільно розпочинати з визначення (на основі наявних джерел) загальних тенденцій очікуваних змін клімату в найближчі десятиліття.

У контексті оцінювання впливу на зміни клімату важливим є урахування змін обсягу викидів парникових газів. Для оцінки викидів парникових газів від різних типів угідь (земельного покриття) доцільно використати методологію оцінки реалізованих чи запланованих змін у землекористуванні. За рекомендаціями Секретаріату Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (United Nations Framework Convention on Climate Change) доцільним є використання методологічного підходу Міжурядової групи з питань зміни клімату (Intergovernmental Panel on Climate Change). Цей підхід рекомендований також і Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України [14, 15].

Даний методологічний підхід включає такі основні складові для оцінки:

- класифікацію видів земного покриття (по суті – угіддя), що ґрунтується на даних про фактичну (існуючу) та перспективну (проектну, плановану) структуру використання земель;
- розрахунок викидів від кожного виду покриття;
- розрахунок викидів при перетворенні одного виду використання земель у інший;
- розрахунок позитивних або

Табл. 1. Оцінювання впливу заходів запропонованих у документації із землеустрою на компонент довкілля (клімат) у рамках стратегічної екологічної оцінки

Існуючий кліматоп	Короткий опис функціонального значення кліматопу	Прогнозні зміни стану довкілля, якщо документацію із землеустрою не буде затверджено	Планувальне рішення (позначене на мапі)	Зміни кліматопу	Оцінка змін кліматопу

негативних змін, після реалізації документації із землеустрою.

Обчислюються викиди парникових газів за даними фактичного складу угідь по району, територіальній громаді, населеному пункті, землекористуваннях, а також з урахуванням перспективного розподілу земель за угіддями у результаті впровадження планувальних рішень. У цьому контексті, може застосовуватися й механізм визначення вартості землекористування зелених зон за допомогою методів дистанційного зондування землі [16].

На основі виділення кліматопів (або локальних кліматичних зон) – ділянок земної поверхні з однорідними кліматичними характеристиками і властивостями рельєфу, відобразивши на мапі створеній за допомогою інструментів ГІС можуть бути змодельовані умови для визначення значимих ареалів для підтримки комфортного місцевого клімату і оцінювання якості повітря.

Результати оцінювання стають основою для визначення наслідків впровадження планувальних рішень для довкілля, зокрема позитивних чи негативних наслідків для локальних кліматичних умов і не тільки, адже така форма може бути застосована до всіх компонентів, які оцінюються в рамках СЕО (табл. 1).

Поверхневі і підземні води. При виконанні СЕО документації із землеустрою важливим є врахування однієї з основних цільових функцій компонента «Поверхневі та підземні води» – підтримка сталого гідрологічного режиму території, забезпечення високої якості водних ресурсів. Критерії оцінювання значення вод та їх чутливості змінюються залежно від особливостей конкретної території [17].

Якість вод. Загальний екологічний стан поверхневих водних об'єктів можна ідентифікувати на основі біологічних, хімічних, фізико-хімічних та гідроморфологічних критеріїв за допомогою затвердженої наказом Мінекології та природних ресурсів України від 14.01.2019 р. № 5 «Методики віднесення масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного та хімічного станів масиву поверхневих вод, а також віднесення штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод». Зазначена методика передбачає використання п'яти класів екологічного стану масивів поверхневих вод: I – відмінний, II – добрий, III – задовільний, IV – поганий, V – дуже поганий.

Базисом для визначення якості поверхневих вод може слугувати

Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями, яка видана науково-дослідною установою «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем» авторства Гриценко А.В., Верніченко Г.А., Васенко О.Г. та ін. Іншим методом оцінки якості поверхневих вод є дані ДЗЗ, зокрема – дані мультиспектральних космознімків Європейського космічного агентства Sentinel-2 на основі індексу NDVI (Normalized Difference Vegetation Index), NDPI (Normalized Difference Pond Index) та NDTI (Normalized Difference Turbidity Index) [18].

Якість підземних вод, що використовуються для забезпечення жителів країни питною водою визначається на основі критеріїв визначених у Державних санітарних нормах та правилах «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», затверджених наказом МозУ від 12.05.2010 № 400 і діючого станом на сьогодні ДСТУ 7525:2014. Вода питна. Вимоги та методи контролювання якості.

Чутливість до забруднення ґрунтових вод. Під чутливістю підземних (міжпластових) вод до хімічного забруднення (природною захищеністю підземних вод) розуміється сукупність геологічних і гідрогеологічних умов, які перешкоджають проникненню забруднювальних речовин у водоносні горизонти. До таких умов належать: глибина залягання підземних вод; літологічний склад порід зони аерації; потужність і водопроникність порід, що залягають у покрівлі водоносного горизонту; співвідношення рівнів ґрунтових і міжпластових вод [19].

Очевидно, що питання якості ґрунтових вод надто важливе та актуальне для жителів як району, так і терито-

ріальної громади, населеного пункту чи навіть землекористувань, особливо що мають стосунок до традиційних джерел питної води для багатьох домогосподарств, особливо у сільських населених пунктах, які отримують її з колодязів. Застосування понад норму мінеральних добрив, засобів захисту рослин у рослинництві, створення необладнаних і стихійних сміттєзвалищ а також викиди промислових підприємств і автотранспорту значно погіршують якісний стан ґрунтових вод. У цій відповідності при здійсненні СЕО документації із землеустрою існує потреба у визначенні зон, на яких існує загроза забруднення ґрунтових і підземних вод.

Поповнення запасів ґрунтових вод. Існування екосистем тісно пов'язане із ґрунтовими водами, які виступають важливою передумовою їхнього стабільного функціонування або відновлення. Йдеться також про джерело постачання питної та технічної води для населення та господарства. Ґрунтові води є ресурсом, який може відновлюватись, проте до певного рівня. Тому оцінювання запасів ґрунтових вод, можливостей їх відтворення або поповнення, є важливою складовою оцінювальних робіт. Основним джерелом поповнення ґрунтових вод є атмосферні опади. Водночас обсяг ґрунтових вод, який може утворитися, загалом залежить від ряду чинників, як: кількості атмосферних опадів; кутів нахилу поверхні; водопроникності ґрунтів; підстилаючих порід; структури сучасного землекористування.

Дослідження захищеності підземних вод з урахуванням зон швидкої міграції, проведені Інститутом геологічних наук НАН України в межах Київської області переконливо свідчать про значущість міжпластових вод як

потенційного джерела водозабезпечення жителів сільської місцевості, оскільки ґрунтовий водоносний горизонт менш захищений у порівнянні з міжпластовими водоносними горизонтами [20].

Види флори і фауни та біотопи. Оцінювання компоненту «Види флори і фауни та біотопи» при розробленні документації із землеустрою має проводитися, беручи до уваги її цільову функцію, визначену для цього компонента – збереження біотичного різноманіття на території, яка підлягає оцінюванню. Відповідно, при здійсненні оцінювання видів флори і фауни та біотопів існує потреба у виділенні територій із різним рівнем біорізноманіття – високим, середнім та низьким.

Зазначимо, що компонент «Види флори і фауни та біотопи», крім функції збереження біорізноманіття, виконує низку інших важливих функцій, які можуть бути визначені як основні цільові функції стратегічного екологічного оцінювання (наприклад, захист від водної та вітрової ерозії, формування оптимальних мікрокліматичних умов, регулювання поверхневого стоку та ін.). Проте, як правило, ці функції розглядаються при оцінюванні інших природних компонентів (захист від водної та вітрової ерозії – при оцінюванні ґрунтів; формування оптимальних мікрокліматичних умов – при оцінюванні клімату; регулювання поверхневого стоку – при оцінюванні вод).

Крім оцінювання значення видів та біотопів для збереження різноманіття доцільно також проводити оцінювання їх чутливості до зовнішнього впливу. При оцінюванні чутливості видів та біотопів передусім необхідно оцінити їхню загальну стійкість. При цьому враховуються, зокрема, рівень

біорізноманіття біотопів, ступінь порушеності їхнього природного стану, їхня структура, рівень фрагментованості, рівень відповідності наявних умов місцезростання біотопів оптимальним умовам їхнього місцезростання.

Іншим напрямом оцінювання чутливості видів та біотопів є визначення їх реакції на конкретний вид зовнішнього впливу на них. Зокрема, може оцінюватися чутливість видів та біотопів до виникнення лісових пожеж, ураження їх шкідниками і хворобами, випасання худоби, рекреаційного навантаження. Вибір конкретних видів зовнішнього впливу, стосовно яких проводиться оцінювання, залежить від специфіки досліджуваної території та конкретних заходів, передбачених документацією із землеустрою.

Ступінь збереженості біотопу – це критерій, що характеризується трьома складовими, як: ступінь збереженості структури (I – найвищий, II – високий, III – середній або частково деградована структура); ступінь збереженості функції біотопу або здатність зберігати структуру в майбутньому (I – найкращі перспективи, II – хороші перспективи, III – середні або погані перспективи); можливість відновлення біотопу (I – відновити легко, II – відновити можливо помірними зусиллями, III – відновити важко або неможливо).

Враховуючи викладене, для оцінювання компоненту «Види флори і фауни та біотопи» при складанні звіту про СЕО документації із землеустрою здійснюється оцінка репрезентативності і збереженості біотопів за даними Національного каталогу біотопів України у межах території району, територіальної громади, населеного пункту чи землекористувань.

Ландшафт. Європейська ландшафтна конвенція має на меті збереження ландшафтів, а також їх підтримання важливих або характерних рис, які визначені його цінністю за природною конфігурацією, походженням чи сформованістю внаслідок діяльності людини. Пропонуються відповідні заходи. Визначається естетична цінність, різноманіття і своєрідність ландшафтів, які є частиною культурної і природної спадщини, складають основу ідентичності і є складовою якості життя людини. Таке визначення спирається на методичні підходи формалізованого опису, аналізу та оцінювання образу ландшафту.

Загалом наявні методики оцінювання образу ландшафту та його сприйняття спрямовані на визначення:

- привабливості ландшафтів для відпочинку, а саме для отримання вражень від перебування в певному природньому середовищі; також йдеться й про зелений та екотуризм, планування прогулянкових маршрутів, а також відвідування об'єктів природної та історико-культурної спадщини;
- вагомості образу ландшафту в контексті місцевої або регіональної ідентичності.

Для оцінювання образу ландшафтів дієвим є методичний підхід, що базується на аналізі просторів. Він полягає в почерговому виділенні та аналізі просторів, а саме однорідних просторів за поєднанням різноманітних природних та антропогенних елементів та просторів, що асоціюються із певними історичними подіями або іншими подібними ознаками. Основою виділення таких просторів, які є операційними одиницями для оцінювання, слугують карти ландшафтних територіальних структур, укладені за різними підходами [21, 22].

Під час оцінювання не всі чинники розглядаються як рівнозначні, важливішими є такі характеристики, як: збереженість або відповідність сучасних ландшафтів природному стану (ліси із рослинністю, що відповідає природній), значне різноманіття лісової та/або лучної рослинності, розчленований рельєф. Елементи ландшафту, створені людиною (сади, лісосмуги, ставки) розглядаються як менш значимі. Враховується фактор «сусідства», наскільки «сусідні» простори естетично привабливі, важливим є наявність можливостей для панорамного огляду місцевості.

Для представлення оціночних ступенів значення ландшафтів для відпочинку та туризму, які можуть трактуватися як «рейтинг» територій для розвитку рекреаційно-туристичних функцій земель рекреаційного призначення, може бути використана 3-х ступенева шкала критеріїв: високе – за умов унікальності та своєрідності природного та культурних ландшафтів обумовлених наявністю одного чинника або комплексу чинників, середнє – за умови різноманітності ландшафту, що зумовлена наявністю мережі малих річок або яружно-балкової мережі, поєднання різних елементів ландшафту, низьке – за умов низького рівня ландшафтного різноманіття, одноманітності, домінування одного типу антропогенізованого ландшафту.

Рекреаційне навантаження відбувається в результаті масового відвідування людьми місць відпочинку й як наслідок розвитку туризму. Основними рекреаційними впливами є витоптування й як наслідок ущільнення та забруднення ґрунту, нищення чи видалення фітомаси. Відповідно з метою забезпечення стійкості ландшафтів

необхідно визначати допустиме рекреаційне навантаження на ландшафти.

Для визначення рекреаційного навантаження та рекреаційної ємності природного територіального комплексу доцільно використовувати Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження на природні комплекси та об'єкти у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом [23]. Рекреаційне навантаження виражається в кількості людей на одиницю площі/рекреаційний об'єкт за певний проміжок часу (йдеться про день або рік), (люд/га, люд/год/га, люд/день/га). Рекреаційна ємність природного територіального комплексу зазвичай визначається як добуток величини допустимого навантаження на площу природного територіального комплексу.

Охорона здоров'я. Стан здоров'я людей, що проживають у межах території району, територіальної громади, населеного пункту чи землекористувань для якої розробляється документація із землеустрою та в тому числі здійснюється СЕО підлягає аналізу, в ході якого можуть братися до уваги критерії екологічного, соціального, економічного характеру. Йдеться про такі показники як: смертність, народжуваність, природний приріст населення, показники захворюваності, середній коефіцієнт народжуваності, очікуваної тривалості життя, рівень розвитку сфери охорони здоров'я, ступінь антропогенного та техногенного впливу на довкілля та здоров'я людей. Звіт про СЕО заходів запропонованих у документації із землеустрою може містити екстраполяцію даних по району, територіальній громаді, населеному пункті чи землекористуван-

нях на дані по області та/або середні показники по Україні, а також опис «нульового сценарію» у разі якщо документацію із землеустрою не буде затверджено.

За допомогою інструментів ГІС можуть визначатися полігони запланованих заходів з метою оцінювання ймовірних наслідків впливу від їх запровадження на здоров'я людей. Визначаються й характеристики стану довкілля та вихідні характеристики природних умов у ареалах, де запропоновані заходи. Основа для визначення – результати розроблення схем землеустрою та техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, територій територіальних громад, а також містобудівної документації, яка є одночасно документацією із землеустрою, а саме: комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад, детальних планів територій та генеральних планів населених пунктів. Таким чином, має надаватися характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності людей та стану їхнього здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу запропонованих заходів та проводиться оцінка їх впливу на умови життєдіяльності людей та їх стан здоров'я.

Висновки і перспективи.

Сформовані критерії здійснення стратегічної екологічної оцінки заходів запропонованих у документації із землеустрою, з одночасним врахуванням призначення землеустрою, особливостей розроблення документації із землеустрою та положень Директиви 2001/42/ЄС надають можливість комплексно та якісно оціни-

ти їх вплив на навколишнє природне середовище в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Критерії охоплюють усі основні компоненти здійснення СЕО як складової документації із землеустрою, а саме: ґрунти, клімат і якість повітря, поверхневі й підземні води, види флори й фауни та біотопи, ландшафт, охорона людського здоров'я.

Сформовані критерії оцінювання наслідків впровадження заходів запропонованих у документації із землеустрою для довкілля, у тому числі для здоров'я людей, у процесі стратегічної екологічної оцінки враховують призначення землеустрою в частині охорони земель, створення екологічно сталих агроландшафтів, планування, організацію і прогнозування раціонального використання та охорони земель, розробки й впровадження системи заходів із землеустрою, що мають на меті збереження природних ландшафтів, рекультивацію порушених земель, землювання малопродуктивних угідь, відновлення та підвищення родючості ґрунтів, захист земель від ерозії, висушення, зсувів, підтоплення, заболочення, вторинного засолення, ущільнення, закислення, забруднення промисловими відходами та хімічними речовинами, консервації деградованих і малопродуктивних земель, а також запобігання іншим негативним явищам.

Сформовані критерії здійснення стратегічної екологічної оцінки застосовні для схем землеустрою та техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, а також генеральних планів населених пунктів, детальних планів територій, комплексних планів просторового розвитку територій тери-

торіальних громад, які є одночасно документацією із землеустрою та містобудівною документацією. Запропоновані критерії враховують особливості розроблення документації із землеустрою, якою регулюється використання та охорона земель усіх форм власності, а також обстеження і розвідування земель.

Список використаних джерел

1. Директива 2001/42/ЄС Європейського парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм. 2001. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=60064.
2. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>.
3. Мелень-Забрамна О. Методичні рекомендації щодо організації та проведення стратегічної екологічної оцінки. – К.: К.І.С., 2013. – 26 с.
4. Марушевський Г., Потапенко В. Методичні рекомендації для проведення стратегічної екологічної оцінки : практич. посіб. Київ : Проект ПРОМІС, 2019. 71 с.
5. Палехов Д.О. Правові проблеми імплементації механізму стратегічної екологічної оцінки на Україні / Д.О. Палехов // Наука і освіта 2005: матер. VIII Міжнар. наук.-практич. конф. – Т. 47: Право. – Дніпро : Вид-во "Наука і освіта", 2005. – с. 59-61.
6. Ігнатенко О. Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування громад. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2021. Вип. 1. с. 46–52.
7. Дорош О.С. Процедура впровадження стратегічної екологічної оцінки в сфері землеустрою на основі інтеграційних моделей / О.С. Дорош, А.Й. Дорош, Р.Ю.

- Деркульський, Б.О. Аврамчук // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2021. – № 4. – с. 8-17. – DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2021.04.01>.
8. Земельний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
 9. Методические Методические рекомендации по проведению бонитировки почв. – К.: УААН, 1993. – 96 с.
 10. Наказ Держкомзему України від 06.10.2003 № 245 «Про затвердження переліку особливо цінних груп ґрунтів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0979-03#Text>.
 11. Малишева Л. Л. Геохимия ландшафтов / Малишева Л. Л. – К.: Либідь, 2000. – 472 с.
 12. Розширений п'ятирічний звіт про опустелювання та деградацію земель. – Міністерство екології та природних ресурсів України. Київ, 2012, 45 с.
 13. Методика інтеграції екологічної складової розвитку у просторове планування України (регіональний рівень) / Л. Г. Руденко, Є. О. Маруняк, Ю. М. Палеха, О. Г. Голубцов, Ш. Хайланд та ін. / за ред. Л. Г. Руденка. – 2-е вид. – К.: Реферат, 2016. – 80 с.: іл.
 14. Рекомендації щодо включення кліматичних питань до документів державного планування. Міністерство енергетики та захисту довкілля України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/34766.html>.
 15. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text.
 16. Деркульський Р. Ю. Удосконалення механізму визначення вартості землекористування зелених зон за допомогою методів дистанційного зондування землі / Р. Ю. Деркульський, О. А. Лець // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2018. – № 1. – с. 59-71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zemleustriy_2018_1_10.
 17. Антипов А.Н. Оценка воздействия на окружающую среду и экологическая экспертиза: российскогерманское методическое пособие / В.В. Кравченко, А. Май, А.В. Игнатов и др. Гл. ред. чл.-кор. РАН А.Н. Антипов. – Иркутск-Берлин-Бонн, 2008.
 18. Вишневський В.І., Шевчук С.А. Оцінювання стану водних об'єктів Києва за даними дистанційного зондування Землі // Український журнал дистанційного зондування Землі. – 11. – 2016. – с. 9-14.
 19. Гребінь В.В. Водний фонд України: Штучні водойми – водосховища і ставки: Довідник / [В.В. Гребінь, В.К. Хільчевський, В.А. Сташук, О.В. Чунарьов, О.Є. Ярошевич] / За ред. В.К. Хільчевського, В.В. Гребеня. – К.: «Інтерпрес ЛТД», 2014. – 164 с.
 20. Шестопалов В.М. Оценка защищенности и уязвимости подземных вод с учетом зон быстрой миграции / В.М. Шестопалов, А.С. Богуславский, В.Н. Бублясь. Научно-инженерный центр радиогидрогеологических полигонных исследований. Институт геологических наук НАН Украины. – К., 2007. – 120 с.
 21. Schmidt C., Hage G.; Galandi R. u.a. (2010). Kulturlandschaft gestalten – Arbeitsmaterial Kulturlandschaft. Naturschutz und Biologische Vielfalt. Heft 103. Bundesamt für Naturschutz. Bonn Bad Godesberg.
 22. Голубцов О.Г. Образ ландшафту: аналіз і оцінювання у ландшафтному плануванні // Укр. геогр. журн. – № 1. – 2018. – с. 15-23.
 23. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження на природні комплекси та об'єкти у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом / Укладачі: С.С. Комарчук, А.В. Шлапак, В.П. Шлапак, Л.П. Яременко, О.З. Петрович, М.Л. Клестов, О.Т. Крижанівська, Л.В. Пархісенко, Т.В. Медіна, О.В. Гуцал, В.П. Гетьман, Г.В. Парчук, Є.М. Гребенюк,

О.В. Красовська. – К.: Вид-во “Фітосоціоцентр”, 2003. – 51 с.

References

1. Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment. (2001). URL: http://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page?id_doc=60064.
2. Zakon Ukrainy “Pro stratehichnu ekolohichnu otsinku” [Law of Ukraine “On Strategic Environmental Assessment”]. (2018). Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>
3. Melen-Zabramna O. (2013). Metodichni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta provedennia stratehichnoi ekolohichnoi otsinky [Methodical recommendations for the organization and implementation of a strategic environmental assessment]. Kyiv. K.I.C. 26 p.
4. Marushevskiy H., Potapenko V. (2019). Metodichni rekomendatsii dlia provedennia stratehichnoi ekolohichnoi otsinky: prakt. posib. [Methodological recommendations for carrying out a strategic environmental assessment: practical manual] Kyiv: Projekt PROMIS. 71 p.
5. Palekhov D.O. (2005). Pravovi problemy implementatsii mekhanizmu stratehichnoi ekolohichnoi otsinky na Ukraini [Legal problems of implementing the mechanism of strategic environmental assessment in Ukraine]. Materials of VIII International scient.-pract. conf. – Volume 47: Law. – Dnipro: Nauka i osvita. 59-61.
6. Ihnatenko O. (2021). Stratehichna ekolohichna otsinka dokumentiv derzhavnoho planuvannia hromad [Strategic environmental assessment of community state planning documents]. Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Ed. 1. 46-52.
7. Dorosh O., Dorosh A., Derkul'skyi R., Avramchuk B. (2021). Procedure for implementation of strategic environmental assessment in the field of land management on the basis of integration models. Land Management, Cadastre and Land Monitoring. 4. 8-17. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2021.04.01>
8. Zemelnyi kodeks Ukrainy [Land Code of Ukraine]. (2002). Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy. № 3-4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
9. Metodicheskie rekomendatsyy po provedeniyu bonitirovki pochv [Methodical recommendations for soil creditworthiness assessment]. (1993). Kyiv. UAAS. 96.
10. Nakaz Derzhkomzemu Ukrainy vid 06.10.2003 № 245 «Pro zatverdzhennia pereliku osoblyvo tsinnykh hrup gruntiv» [Order of the Derzhkomzem of Ukraine dated 06.10.2003 No. 245 “On approval of the list of especially valuable soil groups”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0979-03#Text>.
11. Malysheva L.L. (2000). Heokhimiia landshaftiv [Geochemistry of landscapes]. Kyiv. Lybid. 472.
12. Rozshyrenyi piatyrichnyi zvit pro opusteliuvannia ta dehradatsiiu zemel [Extended five-year report on desertification and land degradation]. (2012). Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine. Kyiv. 45.
13. Rudenko L.H., Maruniak Ye.O., Palekha Yu.M., Holubtsov O.H., Khailand Sh. (2016). Metodyka intehratsii ekolohichnoi skladovoi rozvytku u prostоровe planuvannia Ukrainy (rehionalnyi riven) [Methodology for integrating the ecological component of development into spatial planning of Ukraine (regional level)]. 2-nd ed. Kyiv. Referat. – 80.
14. Rekomendatsii shchodo vkluchennia klimatychnykh pytan do dokumentiv derzhavnoho planuvannia [Recommendations regarding the inclusion of climate issues in

- state planning documents]. (2020). Ministry of Energy and Environmental Protection of Ukraine. URL: <https://mepr.gov.ua/news/34766.html>.
15. United Nations Framework Convention on Climate Change. (1996). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#-Text.
16. Derkul'skyi R., Lets O. (2018). Improvement of the technology of monetary value of green areas by using remote sensing methods. Land Management, Cadastre and Land Monitoring. 1. 59-71. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2018.01.007>
17. Antipov A.N. ed. (2008). Otsenka vozdeistviya na okruzhaiushchuiu sredu i ekologicheskaya ekspertiza: rosyiskohermanskoe metodicheskoe posobie [Environmental Impact Assessment and Ecological Expertise: russian-German Methodical Manual]. Irkutsk–Berlin–Bonn. 204.
18. Vyshnev'skyi V.I., Shevchuk S.A. (2016). Evaluation of status of Kiev water bodies using remote sensing data. Ukrainian Journal of Remote Sensing. 11(2016). 9-14. URL: <https://ujrs.org.ua/ujrs/article/view/92/109>.
19. Khilchev'skyi V.K., Hrebin V.V. ed. (2014). Vodnyi fond Ukrainy. Shtuchni vodoimy – vodoskhovyshcha i stavky [Water fund of Ukraine: Artificial body of water – reservoirs and ponds]. Kyiv. Interpres. 164.
20. Shestopalov V.M., Bohuslav'skyi A.S., Bublias V.N.. (2007). Otsenka zashchishchenosti i uiazvimosti podzemnykh vod s uchetom zon bystroï migratsyy [Assessing the protection and vulnerability of groundwater, taking into account the zones of rapid migration]. Scientific and Engineering Center for Radiohydrogeological Polygon Research. Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv. 120.
21. Schmidt C., Hage G.; Galand R. u.a. (2010). Kulturlandschaft gestalten – Arbeitsmaterial Kulturlandschaft. Naturschutz und Biologische Vielfalt. Heft 103. Bundesamt für Naturschutz. Bonn Bad Godesberg.
22. Golubtsov O.G. (2018). Image of landscape: analysis and assessment in landscape planning. Ukrainian Geographical Journal. 1. 15-23. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2018.01.015>
23. Komarchuk S.S. ed. (2003). Metodychni rekomendatsii shchodo vyznachennia maksimalnogo rekreatsiinoho navantazhennia na pryrodni komplekсы ta obiekty u mezhakh pryrodno-zapovidnogo fondu Ukrainy za zonalno-rehionalnym rozpodilom [Methodological recommendations on how to designate the maximum recreational potential on natural complexes and objects at the borders of the natural reserve fund of Ukraine beyond the zonal-regional distribution] Kyiv. Publishing house “Fito-sotsiotsentr”. 51.

Dorosh O., Derkul'skyi R., Dorosh A.

CRITERIA FOR PERFORMING A STRATEGIC ENVIRONMENTAL ASSESSMENT OF THE MEASURES PROPOSED IN THE LAND MANAGEMENT DOCUMENTATION

LAND MANAGEMENT, CADASTRE AND LAND MONITORING 3'22: 54-69.

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2022.02.06>

Abstract. The article emphasizes that according to the provisions of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, the legislation of Ukraine is gradually approaching the law and policy of the EU in the field of environmental protection, since Ukraine has undertaken to implement the provisions of Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council dated 27.06.2001 on environmental impact assessment of individual projects and programs.

Attention is drawn to the fact that the definition of criteria for assessing the consequences of the implementation of project solutions of land management documentation for the environment, including the possible negative impact on human health, in the process of strategic environmental assessment should take into account the purpose of land management in terms of land protection, the creation of ecologically sustainable agricultural landscapes, forecasting, planning and organization of the rational use and protection of land at the appropriate levels of land management, development and implementation of a system of land management measures to preserve natural landscapes, restore and increase soil fertility, reclamation of disturbed lands and reclamation of unproductive lands, protection of lands from erosion, flooding, drying, landslides, secondary salinization, acidification, waterlogging, compaction, pollution with industrial waste and chemical substances, etc., conservation of degraded and unproductive lands, prevention of other negative phenomena.

The author's version of the criteria for the implementation of the strategic ecological assessment of the measures proposed in the land management schemes and technical and economic justifications for the use and protection of the lands of administrative-territorial units, the territories of territorial communities, as well as comprehensive plans for the spatial development of the territories of territorial communities, general plans of settlements, detailed plans of territories, which are at the same time land management and urban planning documentation. The above criteria take into account the peculiarities of the development of land management documentation, which regulates the use and protection of state, communal and private lands, as well as the survey and exploration of lands.

Key words: *strategic environmental assessment, land management, criteria, land management documentation.*
